

25-May, 2025-yil

MUSIQACHILIK KASB-HUNARIGA OID XALQ MAQOLLARI TAHLILI

Farmonova Nazirabegim Sadriddinovna

Osiyo xalqaro universiteti

3-FT (o‘)-24 guruh talabasi

O‘qituvchisi D.O.Bobojonova

E-mail: bobojonovadilnozaoxunjonovna@oxu.uz

Annotatsiya XX asrning oxirgi 30-yilida maqollarni tahlil qilishning yangi struktur-semantik yondashuvi yuzaga keldi. Bu matn lingvistikasi va paremiologiya fani sohalari taraqqiyoti bilan bog‘liq. Ilmiy paremiologiyaning asoschilaridan biri G.L.Permyakovdir. Uning fikricha, “tugallangan fikr”ni shakllantiruvchi majoziy ma’noli gaplarga maqol deyiladi. Maqollarni ham G.L.Permyakov (bosma qolip so‘zlar) nazariyasi doirasida ko‘rib chiqadi. Har bir tilning lug‘at zahirasi murakkab o‘ziga xos qoliplar (klishe) bo‘ladi, ya’ni turg‘un, nutqda tayyor holda qo‘llaniladigan, bo‘linmas oborotlar mavjud.

Kalit so‘zlar: maqol, sipoh, hut, omoch, yer tanobi, hammol, qantar...

Ma’lumki, maqollar xalqning ma’naviy madaniyati, urf-odati, kasbi, turmushi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, qisqa, ixcham, ma’no jihatidan salmoqdor birliklar sifatida har bir davr ruhiga mos keladi. Chunki hozirgi mustaqillik, milliy qadriyatlarning tiklanish davri so‘zlovchidan tilni, ayniqsa, davlat tili maqomiga ega bo‘lgan o‘zbek adabiy tilini chuqur egallashni, fikrni ixcham, asosli, obrazli va ta’sirchan shaklda ifodalashni taqozo etadi. Bu esa publisistik va badiiy matnlarda faol qo‘llanuvchi maqollarning lingvistik tadqiqiga oid ilmiy tadqiqotlarning hozirgi vaqtda dolzarb va muhimligidan dalolat beradi.

Xalqimiz mustaqillikka erishgach, o‘zbekona urf-odatlar, rasm-rusumlar, asrlar davomida yaratilgan xalq og‘zaki durdonalari o‘zining haqiqiy bahosini topdi. Mustaqillikning birinchi kunlaridanoq respublikamizda xalqimizning milliy qadriyatlari, madaniyati, manaviyati hamda til madaniyatiga katta e’tibor qaratila boshlandi. Mustaqillikning ilk kunlaridanoq uzoq yillar davomida saqlanib, bizga meros bo‘lib qolgan xalqimizning qadriyatlari va madaniyatimizning tiklanishiga erishildi¹. Xalq og‘zaki ijodi durdonalari o‘zining eng qadimiy va betakrorligi, yuksak ijodiy salohiyatga ega ajdodolarimizning ko‘p asrlik an’analari, turmush-tarzi, tarixi, dunyoqarashi, turli e’tiqodlari haqida teran va mukammal ma’lumot beruvchi ma’naviy va madaniy oltin merosimiz hisoblanadi.

1. Karnaychidan nima ketdi, bir puf.
2. Karnaychidan oshnang bo‘lsa, qulog‘ingga paxta tiq.
3. Epsiz sozanda sozin cho‘zar.
4. O‘lmagan qo‘shiqchi, erinmagan **eshikchi**.
5. Kuygan – **o‘lanchi** bo‘lar, suygan – laparchi.
6. Dutorsiz baxshi bo‘lmas, yomonsiz – yaxshi.

¹Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asr bo‘lag‘asida. –T. 1997, –B.317.

25-May, 2025-yil

7. Karnaychidan qutulaman desang, oldiga borib anor ye.
8. Surnay chalishni bilmaganning ohangi ko`p.
9. Suygan ham qo`shiqchi, kuygan ham qo`shiqchi.
10. Qattiq baqirgan bilan qo`shiqchi bo`lmas.
11. Qirqida qo`liga soz olgan qiyomatda qulog`ini burar.
12. Dutorchi dutorchini ko`rsa qo`li qaltirar.
13. G`at-g`at etgan karnaychi, baloga qolgan surnaychi.
14. Karnay bor-u, karnaychi yo`q.
15. Nog`orachining ichi po`k, ovozi baland.
16. Oldin edim nog`orachi, endi bo`ldim **tog`orachi**.
17. Doirachining nag`masiga qarab o`yna.
18. Qo`shiq aytgandan qo`rqma, indamasdan qo`rq.
19. Ishni qilgan – karnaychi, baloga qolgan – surnaychi.
20. Dorboz dordan o`lar, **morboz** – mordan.
21. It qilganini **otarchi** qilolmas.

G`at-g`at etgan karnaychi, baloga qolgan surnaychi. Bu maqolning kelib chiqishi xalq o`rtasida quyidagi hikoyaga bog`liq: “Qadim zamonlarda bir karnaychi bilan surnaychi bo`lar ekan. Kunlardan bir kun ular podshohning to`yiga taklif qilinibdilar. Karnay-surnayning sharofati bilan to`y ko`tarinki ruh bilan, shodiyona va tantanali kayfiyatda o`tibdi. Podsho karnay-surnaychilarning xizmatidan g`oyat mamnun bo`lib, ularning har qaysisiga o`z cholg`u-asbobiga siqqancha tilla berishni buyuribdi. Mukofotni olib, uyga qaytishayotganlarida surnaychi karnaychidan gina qilib qolibdi. “Do`stim, to`yda ikkalamiz ham baravar xizmat qildik. Shundaymi? Berilgan in`om esa teng bo`lmadi: sening karnayingga ketgan tillalarni qara-yu, mening surnayimga ketganini qara! Kel hamma tillalarni o`rtaga qo`yib, bab-baravar bo`lishib olaylik. “Shunda karnaychi surnaychiga debdi: E, og`ayni, shungayam “ota go`ri – qozixona” qilib o`tiramizmi?! Nima ko`p – podshoning to`y-ziyofati ko`p. Bu safar menga ko`proq tekkan ekan, yanagi safar sen karnay, men surnay chalamiz – senga ko`proq tegadi. Ular kelgusi safar o`z cholg`u asboblarni almashib chalishibdi. Podsho bu holni sezibdi. Karnay-surnaylardan beo`xshov ovoz chiqib, to`ydan fayz ko`tarilib, hamma g`ala-g`ovur qilayotgan emish. U darg`azab bo`lib, kim nima chalgan bo`lsa, shu bilan ketiga urib, adabini berishni buyuribdi. Shunday qilib, har ikkala holda ham surnaychi bechora yutqazgan ekan. Ushbu maqol aybni birov qilib, azobini boshqa birov tortadigan nohaq hollarda qo`llaniladi².

Karnaychidan qutulaman desang, oldiga borib anor ye maqolida karnaychi qulog`ingni qomatga keltirib, tinchligingni buzib, toqatingni toq qilaversa, uning oldiga borib anor yesang, og`zining so`lagi oqib, karnayini puflay olmaydi. U yoki bu qilig`i,

² Sh. Shomaqsudov, Sh. Shorahmedov. Hikmatnoma: o`zbek xalq maqollarining izohli lug`ati. – T.: O`zb. Sovet Ensiklopediyasi Bosh redaksiyasi, 1990. – 528 b.

25-May, 2025-yil

ezma-churukligi, shilqimligi, hali uni, hali buni so‘rab kelaverishi bilan seni bezdirgan odamdan qutulishning biror yo‘lini, chorasini top degan ma’no ilgari surilmoqda.

Karnaychidan nima ketdi, bir puf maqolida biror odamdan bir nimani o‘rtada vositachi bo‘lib, birovdan biror narsani undirib berishni, birovni bir narsaga ko‘ndirishni iltimos qilganda: “Bu ish siz uchun hech narsa emas“, “Bu ishni siz osongina uddalay olasiz“, Bu ishga sizning bir og‘iz so‘zingizgina kifoya“ degan ma’noda qo‘llaydilar.

Karnay bor-u, karnaychi yo‘q. Bir narsa bo‘lsa-yu, undan foydalanish zarur bo‘lgan boshqa bir narsasi bo‘lmasa, topilmagan vaziyatda ishlatiladi.

Qattiq baqirgan bilan qo‘shiqchi bo‘lmas maqolida biror kasbni egallash uchun xudo bergan iste’dod va muhit talab etiladi. Qo‘shiqchi bo‘lish uchun faqat ovozning o‘zi kamlik qiladi. Baqirishni bilsa-yu, ammo shirali ovoz bo‘lmasa, hech kim bunaqa xonandaning xonishini tinglamaydi, hamma undan o‘zini olib qochadi.

Qirqida qo‘liga soz olgan qiyomatda qulog‘ini burar. Ishning omadi o‘z vaqtida bajarilganidir. Ilm, kasb-hunarni yoshlikda olish kerak. Shu sababli ota-onalar farzandlarini yoshlikdan dono ustozga shogirdlikka berib, kelajakda o‘z yo‘lini topishi uchun harakat qiladilar. Yosh o‘tgan sayin insonda oldingiday ishtiyoq, xotira, matonat qolmaydi. Kasbni puxta egallash uchun muddat, iste’dod talab qilinadi. Kelajagingni mukammal qurishni istasang, hamma ishni yoshlikda amalga oshir deyilgan.

ADABIYOTLAR:

1. Oxunjonovna, B. D. (2025). **HUJJATLARNING MORFOLOGIK XUSUSIYATLARI.** *Methods of applying innovative and digital technologies in the educational system*, 2(3), 24-30.
2. Oxunjonovna, B. D. (2025). **ARIZANING YOZILISH TARTIBI.** *Methods of applying innovative and digital technologies in the educational system*, 2(3), 17-23.
3. **MUSTAQILLIK YILLARIDA HUJJATCHILIK TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR**
4. Oxunjonovna, B. D. (2025). **ISH HUJJATLARI VA ULARNING TURLARI.** *Methods of applying innovative and digital technologies in the educational system*, 2(3), 37-42.
5. Oxunjonovna, B. D. (2025). **MUSTAQILLIK YILLARIDA HUJJATCHILIK TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR.** *Methods of applying innovative and digital technologies in the educational system*, 2(3), 10-16.
6. Oxunjonovna, B. D. (2025). **KASB-HUNARGA OID XALQ MAQOLLARINING KASB-HUNAR DOIRASIDA TASNIFI.** *PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI*, 3(2), 172-176.
7. Oxunjonovna, B. D. (2025). **SHAXSIY HUJJAT MATNLARINING SEMANTIK-STILISTIK XUSUSIYATLARI.** *Methods of applying innovative and digital technologies in the educational system*, 2(3), 43-50.

25-May, 2025-yil

8. Oxunjonovna, B. D. (2025). RASMIY USLUBNING QO‘LLANILISH DOIRASI. *Economics, management, and digital innovation in education: contemporary trends and approaches*, 2(4), 32-37.
9. Oxunjonovna, B. D. (2025). ONA TILI FANING FANLAR ICHIDA O‘RNI. *Ensuring the integration of science and education on the basis of innovative technologies.*, 2(4), 58-62.
10. Oxunjonovna, B. D. (2025). O‘ZBEK TILIDA IMLO QOIDALARINING O‘RNI. *Ensuring the integration of science and education on the basis of innovative technologies.*, 2(4), 11-16.
11. Oxunjonovna, B. D. (2025). USLUBIYAT BO‘LIMINING QO‘LLANILISH TARTIBI. *Ensuring the integration of science and education on the basis of innovative technologies.*, 2(4), 43-47.
12. Oxunjonovna, B. D. (2025). O‘ZBEK XALQ MAQOLLARINING RANG-BARANGLIGI. *Ensuring the integration of science and education on the basis of innovative technologies.*, 2(4), 1-6.
13. Oxunjonovna, B. D. (2025). TINISH BELGILARNING O‘RINLI QO‘LLANISHI. *Ensuring the integration of science and education on the basis of innovative technologies.*, 2(4), 32-37.
14. Oxunjonovna, B. D. (2025). MAKTAB O‘QUVCHILARI HAYOTIDA MAQOLLARNING O‘RNI. *ИКРО журнал*, 15(01), 496-498.
15. Oxunjonovna, B. D. (2025). O ‘QISH VA ILM. *Ensuring the integration of science and education on the basis of innovative technologies.*, 2(2), 57-62.
16. Oxunjonovna, B. D. (2025). DO ‘STLIK VA BIRODARLIK. *Ensuring the integration of science and education on the basis of innovative technologies.*, 2(2), 39-44.
17. Oxunjonovna, B. D. (2025). SABR-TOQAT VA MATONAT. *Ensuring the integration of science and education on the basis of innovative technologies.*, 2(2), 13-19.
18. Oxunjonovna, B. D. (2025). ZARGARLIK ASOSIDA SHAKLLANGAN XALQ MAQOLLARI TAHLILI. *PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI*, 3(1), 245-248.
19. Oxunjonovna, B. D. (2025). ISH YURITISH TILI VA USLUBI. *Methods of applying innovative and digital technologies in the educational system*, 2(3), 3-9.
20. Oxunjonovna, B. D. (2025). MEHNAT VA TIRIKCHILIK. *Ensuring the integration of science and education on the basis of innovative technologies.*, 2(2), 26-32.